

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

O'ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM ISTIQBOLLARI

**II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

OKTYABR, 2026-YIL

ISBN 978-9910-8337-7-9

O‘ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

Mas’ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur nashrda “O‘zbekiston — 2030: innovatsiya, fan va ta’lim istiqbollari” nomli II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi doirasida taqdim etilgan ilmiy maqolalar to‘plami jamlangan. Unda O‘zbekistonning turli oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari, tarmoq tashkilotlari, mustaqil tadqiqotchilar tomonidan taqdim etilgan ijtimoiy-gumanitar, iqtisodiyot, huquq, biologiya, tibbiyot va boshqa sohalarga oid maqolalar kiritilgan. Maqolalarda ilm-fanning zamonaviy yo‘nalishlari, innovatsion texnologiyalar, ta’lim islohotlari hamda barqaror taraqqiyotga oid masalalar muhokama qilingan. To‘plam akademik izlanishlar, amaliy tajribalar va ilmiy xulosalarni birlashtirgan holda, fanlararo integratsiyani chuqurlashtirish va ilmiy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsiya, fan va ta’lim, O‘zbekiston 2030, barqaror rivojlanish, ilmiy izlanishlar, fanlararo integratsiya, ilmiy hamkorlik, texnologik taraqqiyot, zamonaviy ta’lim.

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

O'QIB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MEDIATSIYAGA ASOSLANGAN TOPSHIRIQLARNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Karimova Dilyoraxon Raximjon qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Email: dilyoraxonkarimova07@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda ingliz tilini o'qitishda talabalarning o'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda mediatsiyaga asoslangan topshiriqlarning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Matndagi axborotni saralash, qayta ifodalash, umumlashtirish va boshqalarga yetkazishga yo'naltirilgan mediativ topshiriqlarning o'qish jarayonini faol, mazmunli va kommunikativ faoliyatga aylantirishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: mediatsiya, o'qib tushunish, mediativ topshiriq, matn bilan ishlash, o'qish strategiyalari, axborotni qayta ishlash, umumlashtirish, parafraz, kommunikativ kompetensiya, CEFR.

DIDACTIC POTENTIAL OF MEDIATION-BASED TASKS IN DEVELOPING READING COMPREHENSION COMPETENCE

Karimova Dilyoraxon Raximjon qizi

PhD Student at Namangan State University

Annotation. This thesis analyzes the didactic potential of mediation-based tasks in developing students' reading comprehension competence in English language teaching. It highlights the importance of mediation tasks aimed at selecting, reformulating, summarizing, and conveying information from texts to others in transforming the reading process into an active, meaningful, and communicative activity.

Key words: mediation, reading comprehension, mediation tasks, working with texts, reading strategies, information processing, summarization, paraphrasing, communicative competence, CEFR.

KIRISH

Zamonaviy chet tili ta'limida o'qib tushunish talabani matndagi so'z va grammatik konstruksiyalarni anglashigagina asoslangan retseptiv faoliyat sifatida emas, balki axborotni izlash, tanlash, talqin qilish, umumlashtirish va undan muayyan kommunikativ maqsadda foydalanishni talab qiluvchi murakkab jarayon sifatida qaralmoqda. O'quvchi matn mazmunini tushunish bilan cheklanmay, undagi asosiy va ikkilamchi axborotni farqlashi, muallif fikrini anglashi, mazmuniy bog'lanishlarni aniqlashi, xulosa chiqarishi va olingan axborotni yangi vaziyatga tatbiq eta olishi lozim. Shu jihatdan o'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish chet tilini o'qitish metodikasining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Uilyam Greyb o'qishni ko'plab o'zaro bog'liq komponentlarni qamrab oluvchi murakkab jarayon sifatida tavsiflaydi. O'qib tushunish jarayonida so'zni tanish, sintaktik va diskursiv qayta ishlash, oldingi bilimlarni faollashtirish, inferensiya qilish va strategiyalardan foydalanish kabi jarayonlar o'zaro hamkorlikda amalga oshadi[1]. Demak, o'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda talabani matndan tayyor ma'lumotni topishidan ko'ra, ushbu ma'lumotni faol qayta ishlashiga imkon beradigan topshiriqlardan foydalanish muhim.

Bu borada mediatsiyaga asoslangan topshiriqlar alohida didaktik ahamiyat kasb etadi. CEFR Companion Volume'da mediatsiya til o'rganuvchining ijtimoiy agent sifatida ma'noni yaratish yoki yetkazishga ko'maklashishi, yangi mazmunni birgalikda shakllantirishi hamda axborotni boshqa shaxs uchun mos shaklda taqdim etishi bilan bog'liq faoliyat sifatida talqin qilinadi[2].

Asosiy qism

CEFR Companion Volume'da mediatsiya matn mediatsiyasi (mediating a text), konseptlar mediatsiyasi (mediating concepts) va kommunikatsiya mediatsiyasi (mediating communication) kabi yo'nalishlarda yoritilgan[2]. O'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish nuqtayi nazaridan, ayniqsa, matn mediatsiyasi muhim hisoblanadi. Chunki mazkur faoliyat matndan muayyan axborotni ajratib yetkazish, ma'lumotlarni izohlash, matnni qayta ishlash, yozma matnni tarjima qilish hamda ijodiy matnlarga shaxsiy munosabat bildirish kabi faoliyatlarni qamrab oladi.

North va Piccardo mediatsiyani til o'rganuvchining bir shaxs yoki manba bilan boshqa shaxs o'rtasida mazmuniy bog'lanish yaratishi bilangina cheklamaydi. Mediatsiya jarayonida o'rganuvchi mavjud axborotni qabul qiluvchining ehtiyoji va vaziyatiga muvofiq tanlaydi, qayta tuzadi va tushunarli shaklda yetkazadi [3]. Shu sababli mediativ topshiriq oddiy "matnni o'qing va savollarga javob bering" tipidagi mashqdan farq qiladi. Unda o'qish keyingi kommunikativ faoliyatni amalga oshiruvchi vositaga aylanadi.

Mediatsiyaga asoslangan topshiriqlarning birinchi muhim didaktik imkoniyati matndagi asosiy va zarur axborotni saralash ko'nikmasini rivojlantirish bilan bog'liq. Masalan, talabaga ma'lum bir maqolani o'qib, undagi eng muhim ma'lumotlarni matnni o'qimagan guruhdoshiga tushuntirish vazifasi berilishi mumkin. Bunda talaba barcha ma'lumotni aynan takrorlamaydi. U kommunikativ vazifaga mos axborotni aniqlaydi, asosiy va ikkilamchi fikrlarni farqlaydi hamda zarur qismlarni tanlaydi. CEFR doirasidagi relaying specific information faoliyati aynan muayyan vaziyat uchun mos bo'lgan axborotni aniqlash va uni boshqa shaxsga yetkazishni nazarda tutadi [2].

Ikkinchi imkoniyat matn mazmunini qayta ishlash va umumlashtirish ko'nikmasini shakllantirishdan iborat. Processing text faoliyatiga asoslangan topshiriqlarda talabadan o'qilgan matnning asosiy mazmunini qisqartirib bayon qilish, asosiy fikrlarni birlashtirish yoki ma'lumotni boshqa shaklda taqdim etish talab qilinadi [2]. Masalan, talabalar 500–600 so'zli matnni o'qib, uning mazmunini 100–120 so'z bilan tushuntirishi yoki matnning asosiy g'oyalarini beshta muhim punktga ajratishi mumkin. Bunday topshiriqda o'qib tushunish natijasi matnning aynan takrorlanishi bilan emas, balki uning mazmunan tushunib, qayta shakllantirish bilan namoyon bo'ladi.

Uchinchi didaktik imkoniyat parafraz qilish orqali mazmunni chuqurroq tushunish bilan bog'liq. Talaba matndagi murakkab jumla yoki tushunchani boshqa shaxs uchun soddaroq til birliklari yordamida izohlashi uchun, avvalo, uning mazmunini to'g'ri tushuna olishi kerak. Shu sababli parafrazga asoslangan mediativ topshiriqlar o'qib tushunishni tekshirishning ham samarali vositasiga aylanishi mumkin. Masalan, talabaga akademik matndan murakkab bir paragraf berilib, uni B1 darajadagi til o'rganuvchisi uchun soddashaklda tushuntirish vazifasi qo'yiladi. Bunday faoliyatda talaba matnni tushunadi, asosiy mazmunni ajratadi, leksik va sintaktik vositalarni qayta tanlaydi hamda axborotni adresatga moslashtiradi.

To'rtinchi imkoniyat inferensial o'qishni rivojlantirishdir. O'qib tushunish faqat matnda ifodalangan ma'lumotni aniqlashgina emas. O'quvchi matnda ochiq aytilmagan ma'noni kontekst, o'z bilimlari va matndagi dalillar asosida chiqarishi ham zarur. Grabe o'qib tushunish jarayonida inferensiya, kontekst va oldingi bilimlarning muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi [1]. Mediativ topshiriqlarda talabani "Muallif bu fikr bilan nimani nazarda tutgan?", "Ushbu ma'lumotni mazkur vaziyatdagi shaxsga qanday tushuntirgan bo'lardingiz?" kabi savollarga javob berishi matnning implitsit mazmunini ham tahlil qilishni talab qiladi.

Beshinchi imkoniyat axborotni turli formatlar o'rtasida transformatsiya qilish orqali o'qib tushunishni faollashtirishdir. CEFR Companion Volume'da "explaining data" faoliyati diagramma, grafik, jadval yoki boshqa vizual shakldagi ma'lumotni izohlash va yetkazish bilan bog'lanadi[2]. O'qish darslarida ushbu faoliyatning teskari ko'rinishidan ham foydalanish mumkin: talaba matnni o'qib, undagi ma'lumot asosida jadval, sxema, konseptual xarita yoki infografika tuzadi. Masalan, tarixiy voqealar haqidagi matn asosida xronologik jadval yaratish yoki muammo va uning sabab-oqibatlarini sxema shaklida aks ettirish mumkin. Bunda matnning mazmuniy strukturasini aniqlash zarurati talabani o'qishga bo'lgan e'tiborini kuchaytiradi.

Mediativ topshiriqlarning yana bir muhim jihati — o'qish va boshqa nutq faoliyati turlarining integratsiyasini ta'minlashidir. An'anaviy o'qish mashqlarida o'qish ko'pincha savol-javob yoki test bilan yakunlansa, mediativ faoliyatda o'qilgan matn keyingi gapirish yoki yozish faoliyati uchun axborot manbayiga aylanadi. Masalan, bir guruh talaba ekologik muammo haqidagi matnni, ikkinchi guruh esa ushbu muammoning yechimlari haqidagi boshqa matnni o'qishi mumkin. Keyinchalik ular o'z matnlaridagi asosiy ma'lumotlarni bir-biriga tushuntirib, umumiy yechim ishlab chiqadilar. Natijada o'qish, gapirish, tinglash va hamkorlikdagi ma'no yaratish bir vazifa doirasida integratsiyalashadi.

Bunday topshiriqlarni tashkil etishda adresat va kommunikativ maqsadning mavjudligi muhim metodik shart hisoblanadi. "Matnni qisqacha hikoya qiling" topshirig'i bilan "universitet veb-sahifasidagi ma'lumotni o'qib, xorijiy talabaga universitetga qabul jarayonini beshta sodd qadamda tushuntiring" topshirig'i o'rtasida didaktik jihatdan sezilarli farq mavjud. Ikkinchi holatda talaba kimga, nima maqsadda va qanday shaklda axborot yetkazishini biladi. Natijada o'qish real kommunikativ ehtiyojga yaqinlashtiriladi.

Shu nuqtayi nazardan, mediatsiyaga asoslangan o'qish topshiriqlarini uch bosqich asosida tashkil etish maqsadga muvofiq: axborotni anglash – axborotni qayta ishlash – axborotni yetkazish. Birinchi bosqichda talaba matnni o'qib, asosiy g'oya va kerakli ma'lumotlarni aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda u axborotni saralaydi, umumlashtiradi, soddalashtiradi, parafraz qiladi yoki boshqa formatga o'tkazadi. Uchinchi bosqichda esa qayta ishlangan matnni aniq adresat va kommunikativ vaziyatga mos ravishda og'zaki yoki yozma shaklda taqdim etadi. Mazkur ketma-ketlik o'qib tushunishni natijaviy faoliyat bilan bog'lashda yordam beradi.

Mediativ topshiriqlarni tanlashda talabalarning til darajasi, matnning murakkabligi, topshiriqning kommunikativ maqsadi va kutilayotgan natijani hisobga olish zarur. CEFR deskriptorlarining darajalar bo'yicha shakllantirilgani ham mediativ faoliyatni talabalarning mavjud til kompetensiyasiga moslashtirish imkonini beradi[2; 3]. Topshiriq o'ta murakkab bo'lsa, talabani asosiy diqqati mazmunni qayta ishlashdan noma'lum til birliklarini

tushunishga ko'chib ketishi mumkin. Aksincha, maqsadli tanlangan matn va aniq kommunikativ vazifa o'quvchining strategik faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, mediatsiyaga asoslangan topshiriqlarning didaktik qiymati o'qish jarayonini matn mazmunini reproduktiv qayta aytishdan axborotni maqsadli ravishda tushunish, tanlash, transformatsiya qilish va boshqa shaxsga yetkazish darajasiga olib chiqishida namoyon bo'ladi. Bu esa o'qib tushunishni real kommunikativ faoliyat bilan bog'lashga imkon yaratadi.

Xulosa

O'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda mediatsiyaga asoslangan topshiriqlardan foydalanish talabning matnga nisbatan faol va maqsadli munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday topshiriqlar orqali talaba matndan zarur axborotni ajratish, asosiy va ikkilamchi fikrlarni farqlash, mazmunni umumlashtirish, parafraz qilish, murakkab axborotni soddalashtirish, inferensiya qilish hamda olingan ma'lumotni boshqa shaxsga mos shaklda yetkazish faoliyatlarini amalga oshiradi.

Mediativ topshiriqlarning an'anaviy o'qib tushunish mashqlaridan muhim farqi shundaki, ularda matnni tushunish faoliyatning yakuniy maqsadi bo'lib qolmaydi. Aksincha, tushunilgan axborot keyingi kommunikativ vazifani bajarish uchun asos vazifasini bajaradi. Natijada o'qish retseptiv faoliyatdan axborotni qayta ishlash va undan foydalanishga yo'naltirilgan faol jarayonga aylanadi.

Shu bois ingliz filologiyasi yo'nalishi talabalarining o'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida relaying specific information, processing text, summarising, paraphrasing, explaining data va mazmunni adresat ehtiyojiga moslashtirishga qaratilgan topshiriqlarni tizimli qo'llash metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv talabalarining nafaqat o'qib tushunish, balki strategik fikrlash, axborotni qayta ishlash va kommunikativ maqsadda undan foydalanish ko'nikmalarini ham rivojlantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Grabe W. Reading in a Second Language: Moving from Theory to Practice. — New York: Cambridge University Press, 2009. — 467 p.
2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. — 278 p.
3. North B., Piccardo E. Developing Illustrative Descriptors of Aspects of Mediation for the Common European Framework of Reference (CEFR). — Strasbourg: Council of Europe, 2016. — 67 p.
4. Grabe W., Yamashita J. Reading in a Second Language: Moving from Theory to Practice. 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 260 p.

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI

II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, 6-oktyabr

Mas’ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM
ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: Scienceproblems Team

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.